

ЛИПСАТА НА ИЗВОР – ХАРАКТЕРНА ОСОБЕНОСТ НА ХРИСТИЯНСКИТЕ ОБРОЧНИ КОМПЛЕКСИ В ГОРЕН РУПЧОС, СРЕДНИТЕ РОДОПИ

Вяра Калфина

*Ученически семинар по практическа етнология и фолклористика
„Проф. д-р Иван Шишманов”*

Всяко селищно културно пространство притежава места, които са натоварени със специфична символика и сакрални функции. Тези важни топоси са разположени в самото селище или около него и, заедно с извършваните на тях практики, осигуряват благоденствието на хората и тяхното обиталище чрез предпазване от природни бедствия, болести и всякакви злини. Според фолклорно-религиозните представи, защитата се осъществява от различни, но конкретно посочени светци, поради което свещените места носят техните имена или имената на празниците в тяхна чест. Познати са различни локални обобщаващи названия за номинирането на изследваните свещени места. Най-разпространеното от тях е „оброчище”. Именно затова то е избрано за релевантно в настоящето изследване.

Местна вариативност се наблюдава и при организирането и тълкуването на знаците, които определят различните свещени места. Така например, оброчищата в християнските села на среднородопската област Горен Рупчос, които са предмет на конкретния анализ, не се отличават от общобългарския модел за цел, смисъл и конституиране на сакрални топоси, но същевременно притежават ясни регионални особености, видни главно от броя и разположението на отделните оброчни елементи. Най-ярък локален белег е липсата на извор или на какъвто и да било друг значим водоизточник в системата на оброчните комплекси. Такива са оброчищата в землищата на християнските села Югово, Борово и християнската махала Селото на с. Джурково. Обяснение за тази „аномалия” може да се потърси в тукашните фолклорни представи и вярвания. Според тях, водните източници са обиталища на „отвъдни” демонологични същества, контактът с които е пагубен за хората. Те са медиаторни точки, граници на допир между сигурността на познатия свят и заплахата на „отвъдното”. И тъй като създаването и функционирането на всяка селищна оброчна система има за цел предпазването на селището и неговите обитатели от зли сили, не е чудно, че изворите в изследвания район не са приобщени към белезите, определящи облика на местните сакрални топоси. Сакралните центрове, осигуряващи защитата на социума, не биха могли да се определят от нещо, което го заплашва.

Въпреки това, в близост до с. Югово се намира оброчище (с параклис), ситуирано до река. На пръв поглед неговото разположение влиза в противоречие с местните представи и вярвания за мястото и състава на оброчните комплекси. То обаче реализира друга насока на местната фолклорно-религиозна вяра. Патрон на оброчището е св.вмчк. Георги Победоносец, а предназначението на сакралния топос е да охранява близкия мост от „отвъдните” демонични сили, олицетворени от основния противник на светеца покровител – змея. В такъв смисъл осезаемата опасност за социума – наличието на водоизточник до оброчището – е уравновесена и неутрализирана от действената сила на светеца и обредните практики, извършвани от хората в негова чест на сакралното му обиталище.

В областта Горен Рупчос съществува и друго изключение по отношение на описаната локална особеност на сакралните центрове. На връх „**Кръстов**” в землището на с. Борово, който е почитан като общобългарско светилище, редом с другите свещени оброчни елементи се нарежда и изворът – т.нар. „аязмо”. Неговата лечебна сила е считана за една от привилегиите на това място. С появата и проявленията на извора е свързан цял тематичен кръг легенди и предания. Привидното противоречие с

регионалния оброчен модел в този случай може да бъде обяснено с високия сакрален статус на днешния манастир **„Кръстова гора – Св. Троица”**. Нивото на неговата значимост е далеч над околните местни оброчища и поради това той трябва да притежава цялостните характеристики на едно християнско светилище в българските земи, включително и наличието на лечебен извор.

В заключение може да се обобщи, че особеностите на всеки регионален модел на оброчище се определят в значителна степен от местните фолклорно-религиозни представи и вярвания, но има случаи, когато те не са основен фактор. Например, при необходимост от сакрално покровителство за социума (юговския параклис **„Св. Георги”**) или рязко повишаване на сакралния статус на светилището (боровския връх **„Кръстов”**). Тогава във фолклорния наративен репертоар се включват (или актуализират) легенди и предания, които обосновават всеки нехарактерен за местния оброчен модел белег.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

1. **Малчев, Р.** Фолклор и религия (по наблюдения върху културните пространства на Рилския и Бачковския манастир). Дисертация за получаване на образователната и научна степен „доктор”. Пловдив, ПУ „П. Хилендарски”. 1999 г.
2. **Мутафов, В.** Оброчищата като култови обекти. В: Етнографски проблеми на народната духовна култура. Т. 1. С., 1989, 223-238.